

Sylwetka akademicka Profesora Zbigniewa Drozdowicza

Pisanie o działalności naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej Profesora Zbigniewa Drozdowicza jest zadaniem zarazem łatwym i trudnym. Łatwym, ponieważ nie brakuje tematów, o których można pisać; działalnością tą można by obdarzyć przynajmniej kilka osób i na jej podstawie opracować kilka różnych biografii. Trudnym, gdyż jest ona rozległa i niezwykle zróżnicowana, obejmuje takie obszary związane z uniwersytetem, jak: nauka, dydaktyka, działalność wydawnicza, kierowanie różnymi jednostkami uniwersyteckimi i naukowymi instytucjami pozauczelnianymi, bogata działalność organizacyjna, popularnonaukowa, publicystyczna. To samo dotyczy wyników tej działalności, zarówno łatwo uchwytnych – książek napisanych przez Profesora czy instytucji przez niego zbudowanych od podstaw, jak i tych niewidocznych na pierwszy rzut oka.

Nawet skrótkowe omówienie dorobku Profesora z pewnością przekraczałoby ramy niniejszego tekstu. Natomiast próba oceny tego dorobku wymagałaby udziału specjalistów zajmujących się wieloma różnymi problemami z kilku dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych. W swojej kilkudziesięcioletniej twórczości naukowej Profesor zajmował się takimi obszarami problemowymi, jak: historia filozofii nowożytnej ze szczególnym uwzględnieniem filozofii francuskiej, filozofia religii, historia religii, nowe ruchy religijne, racjonalność w nauce i w życiu społecznym, przemiany religijności w Europie, tradycje liberalizmu europejskiego, szkolnictwo wyższe. Niniejsze wprowadzenie pretenduje jedynie do szkicowego przedstawienia bogatego dorobku naukowego, najważniejszych etapów i momentów w akademickiej karierze Profesora, a także jego różnorodnej działalności organizacyjnej.

* * *

Profesor Zbigniew Drozdowicz urodził się 30 kwietnia 1948 r. w Gryficach, mieście położonym w północno-zachodniej Polsce. Dzieciństwo i okres wczesnej młodości spędził w Szczecinie, gdzie w latach 1963-1968 uczęszczał do Technikum Budowy Okrętów. Po ukończeniu szkoły średniej rozpoczął studia na Wydziale Historyczno-Filozoficznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, które ukończył w 1972 r., rok przed programowym terminem zakończenia studiów. Jego zwińczająca studia praca magisterska zatytułowana *Blaise Pascal i jego epoka* została napisana pod kierunkiem prof. Janusza Pajewskiego.

Kariera zawodowa Profesora Drozdowicza związana jest przede wszystkim z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jako pracownik naukowo-dydaktyczny tego uniwersytetu Profesor przechodził kolejne etapy kariery akademickiej, od doktora poczynając, a na tytule naukowym profesora kończąc, oraz obejmował kolejne stanowiska uniwersyteckie. W 1973 r. rozpoczął pracę na stanowisku asystenta, zaś od 1975 r. na stanowisku starszego asystenta w Instytucie Filozofii UAM, z którym był związany przez większą część swojej kariery akademickiej. Kolejny etap kariery naukowej stanowiła obrona w 1976 r. pracy doktorskiej zatytułowanej *Mysł paradoksalna Blaise Pascala. Studium antynomii rozumu i wiary*, której promotorem był prof. Stefan Kaczmarek. Rok później Profesor został zatrudniony na stanowisku adiunkta. Stopień doktora habilitowanego uzyskał w 1987 r. na podstawie rozprawy zatytułowanej *Intelektualizm i naturalizm w nowożytnej filozofii francuskiej. Wybrane postacie*. Po uzyskaniu tego stopnia naukowego Profesor pracował kolejno na stanowisku docenta (1988-1991) oraz profesora UAM (1991-2003). W 1994 r. uzyskał tytuł profesora w zakresie nauk humanistycznych, zaś w 2003 r. – stanowisko profesora zwyczajnego.

W latach 1989-2011 Profesor był kierownikiem Zakładu Historii i Filozofii Religii działającego w ramach Instytutu Filozofii UAM. Od 2011 r. kieruje Katedrą Religioznawstwa i Badań Porównawczych, która stanowi odrębną jednostkę organizacyjną w ramach Wydziału Nauk Społecznych UAM. Na Wydziale tym Profesor pełnił i nadal pełni wiele funkcji kierowniczych. W przeszłości był m.in. wicedyrektorem Instytutu Filozofii UAM do spraw dydaktycznych (1991-1993) oraz prodziekanem Wydziału Nauk Społecznych UAM do spraw naukowych (1993-1996). Od 2008 r. pełni funkcję Dziekana Wydziału Nauk Społecznych UAM. Od ponad dwudziestu lat Profesor kieruje ponadto pozauniwersyteckimi jednostkami naukowymi takimi jak Humaniora. Fundacja dla Humanistyki oraz Wydawnictwo Fundacji Humaniora, zaś od 2001 r. – Centrum Badań Interdyscyplinarnych.

* * *

Nawet pobieżny rzut oka na wykaz opublikowanych prac wskazuje na znaczne zróżnicowanie dorobku naukowego Profesora. Można w nim znaleźć książki autorskie i współautorskie, książki pod redakcją naukową, redagowane encyklopedie, artykuły publikowane w czasopismach naukowych oraz pracach zbiorowych, teksty popularnonaukowe i wypowiedzi o charakterze publicystycznym, artykuły hasłowe w encyklopediach, a także komunikaty naukowe i recenzje. Imponujący dorobek naukowy Profesora obejmuje 30 monografii książkowych, 32 książki pod redakcją naukową, ponad 200 artykułów naukowych publikowanych w czasopismach i pracach zbiorowych, ponad 90 haseł encyklopedycznych, ponad 20 artykułów publicystycznych oraz kilkanaście artykułów popularnonaukowych. Zdecydowana większość tych publikacji ma zasięg ogólnopolski, a znaczna ich część także międzynarodowy. Książki i artykuły zostały opublikowane w kilku językach, oprócz polskiego: po angielsku, francusku i niemiecku. Nie mniej zróżnicowana jest problematyka naukowa, którą w trakcie swojej dotychczasowej pracy akademickiej zajmował się Profesor.

Dorobek naukowy Profesora Drozdowicza można pogrupować według kilku głównych obszarów tematycznych. Należą do nich: (1) historia filozofii nowożytnej, zwłaszcza historia filozofii francuskiej; (2) religioznawstwo, w szczególności filozofia religii, historia religii oraz współczesne przemiany religii i religijności; (3) problem racjonalności w różnych obszarach życia społecznego i różnych dziedzinach kultury; (4) uniwersytety i życie uniwersyteckie; (5) liberalizm i jego odmiany; (6) problematyka europejska. Oprócz tego można by wyróżnić w twórczości Profesora wiele mniej istotnych zagadnień, które pojawiają się w jego publikacjach. Każdy z tych obszarów ma bogate odzwierciedlenie w monografiach autorskich i współautorskich oraz artykułach naukowych.

Najbardziej bogatym i zróżnicowanym obszarem zainteresowań Profesora jest historia filozofii nowożytnej, którą zajmuje się z niezmienną pasją od ponad czterdziestu lat. Wielkie dzieła filozoficzne, które badał w początkowych etapach swojej kariery akademickiej, nadal skłaniają go do głębokich przemyśleń i fascynują. Filozofowie, którymi Profesor zajmował się w czasie swojej działalności akademickiej, to wiodące postacie w dziejach filozofii. Należy do nich przede wszystkim Kartezjusz, choć w monografiach Profesora pojawiają się też takie postacie, jak: Blaise Pascal, John Locke, David Hume, Voltaire, Immanuel Kant, Henri Poincaré i wielu innych. Przedmiotem jego zainteresowania były również ważne nurty filozoficzne w myśli francuskiej, takie jak: naturalizm, intelektualizm czy konwencjonalizm oraz tak istotne w dziejach kultury europejskiej okresy, jak Odrodzenie i Oświecenie.

Wiele lat pracy naukowej poświęcił Profesor badaniom nad Kartezjuszem i kartezjanizmem. Postać Kartezjusza ma dlań szczególne znaczenie nie tylko dlatego, że mamy tu do czynienia z wybitnym i przełomowym myśleniem, ale również

dlatego, że Kartezjusz wywarł znaczny wpływ na późniejszą filozofię. Wpływy te można dostrzec nie tylko w XVII wieku, ale także w późniejszej filozofii nowożytnej oraz w czasach współczesnych. Profesor jest przekonany, że – jak twierdzi m.in. w pracy *Kartezjusz a współczesność* (Poznań 1980) – myśl Kartezjusza wywarła istotny wpływ na europejską kulturę umysłową. Chodzi przede wszystkim o takie wyznaczniki kartezjanizmu, jak zaufanie do racjonalnego myślenia czy dążenie do jasności i wyrazistości myśli. W pracy tej autor ukazuje złożoną i niełatwą drogę Kartezjusza do racjonalności, poświęcając szczególną uwagę zasadom racjonalnego myślenia. Dokonuje w niej szczegółowej rekonstrukcji epistemologii Kartezjusza, wyodrębniając jej ideę przewodnią. Nie jest nią kartezjańskie *Cogito ergo sum* ani też metodyczne wątpliwość, lecz przekonanie, że wiedza prawdziwa i pewna może być osiągnięta jedynie na drodze poznania wzorującego się na matematyce.

Badania nad myślą Kartezjusza i jej wpływem na późniejszą filozofię mają odzwierciedlenie w wielu publikacjach przygotowywanych w następnych dekadach twórczości Profesora. Najnowszym ich rezultatem jest monografia zatytułowana *Kartezjański racjonalizm. Zrozumieć Kartezjusza* (Poznań 2014). Znajdziemy w niej tę samą fascynację filozofią Kartezjusza, której rezultatem była książka z 1980 r. oraz wiele innych publikacji. Podobnie jak wcześniejsza praca, nowa monografia o Kartezjuszu koncentruje się nie tylko na przekonaniach wyłożonych *explicite* w dziełach Kartezjusza, ale również na milczących założeniach, których być może nawet sam Kartezjusz nie uświadamiał sobie w pełni. Myśl Kartezjusza przedstawiona jest tu jako pewna odmiana racjonalizmu intelektualistycznego. Tworzy ona system filozoficzny, którego części składowe powiązane są w taki sposób, że możliwe jest przechodzenie od jednej części do innej. Rekonstrukcja tych „przejęć” czy „pomostów” spajających racjonalizm Kartezjański stanowi jeden z ważniejszych celów autora *Kartezjańskiego racjonalizmu*. Dokonując tej rekonstrukcji, autor buduje siatkę pojęciową pozwalającą na bardziej precyzyjne uchwycenie tych składowych dzieła Kartezjusza, które trudno zrozumieć, posługując się wyłącznie językiem XVII-wiecznego filozofa. Odróżnia w tym celu metodykę od metodologii, *episteme* od epistemologii, ontykę od ontologii i metafizyki.

Istotną część twórczości naukowej Profesora Drozdowicza stanowią prace poświęcone głównym nurtom filozoficznym w nowożytnej myśli francuskiej. Należą do nich intelektualizm, naturalizm i konwencjonalizm. Każdy z nich ma wielu przedstawicieli wśród francuskich filozofów i każdy jest wewnętrznie zróżnicowany. W monografii zatytułowanej *Intelektualizm i naturalizm w filozofii francuskiej. Wybrane postacie* (Poznań 1987) intelektualizm i naturalizm ujmowane są jako przeciwstawne sobie nurty. Praca ta poświęcona jest okresowi od końca XVII do początku XX wieku. Jako przedstawiciele intelektualizmu autor wymienia takich myślicieli, jak Kartezjusz, Antoine Augustin Cournot i Henri Poincaré, zaś do omawianych w pracy zwolenników naturalizmu należą Étienne de Condillac, Antoine Nicolas de Condorcet i Ernest Renan. Z kolei monografia

Konwencjonalizm w nowożytnej filozofii francuskiej (Poznań 1989) prezentuje różne odmiany konwencjonalizmu w myśli francuskiej od XVI do końca XVIII wieku. Należą do nich koncepcje konwencjonalizmu rozwijane przez Michela de Montaigne'a, Kartezjusza, Blaise'a Pascala, Jean-Jacques'a Rousseau, Étienne'a Bonnot de Condillaca i Nicolasa de Condorceta. Autor ukazuje złożone uwarunkowania kulturowe, polityczne, obyczajowe, światopoglądowe poszczególnych odmian konwencjonalizmu, a zarazem dowodzi, że sam konwencjonalizm w istotny sposób wpływał na kulturę umysłową Francji. Jedną z ważniejszych tez broniących w pracy o konwencjonalizmie jest to, że w omawianym okresie we Francji i wielu innych krajach Europy Zachodniej dokonały się przemiany kulturowe, które doprowadziły do pojawienia się idei „rozumnego egoisty”, tzn. osoby, którą do współdziałania z innymi motywuje nie przymus zewnętrzny lub uczucia żywione wobec innych, lecz racjonalna kalkulacja, wyrachowanie.

Nie sposób w tym miejscu dokonać nawet krótkiego podsumowania obszernego i różnorodnego dorobku naukowego Profesora w samym tylko obszarze badań nad filozofią nowożytną. Warto jednak wymienić kilka dzieł z zakresu historii filozofii nowożytnej, które nie tylko są wynikiem wieloletniej pracy naukowej Profesora, ale także mają szczególnie walor dydaktyczny i są wykorzystywane przez studentów różnych kierunków studiów uniwersyteckich. Należą do nich prace: *Filozofia Oświecenia* (Warszawa 2006), *Główne nurty w nowożytnej filozofii francuskiej* (Poznań 1991), *Filozofia włoska w epoce Odrodzenia* (Poznań 2004) i *Filozofia francuska w epoce Oświecenia* (Poznań 2005).

Kolejnym istotnym obszarem działalności naukowej Profesora jest religioznawstwo, zwłaszcza filozofia religii i historia religii. Zainteresowania religioznawstwem obejmują działalność naukową oraz dydaktyczną i organizacyjną. Z inicjatywy Profesora powstała na uniwersytecie jednostka zajmująca się religioznawstwem. Początkowo był to Zakład Historii i Filozofii Religii działający w strukturach Instytutu Filozofii UAM (1988-2011), zaś od 2011 r. Katedra Religioznawstwa i Badań Porównawczych utworzona w ramach Wydziału Nauk Społecznych UAM. Profesor odgrywa istotną rolę w środowisku polskich religioznawców, będąc m.in. wieloletnim wiceprezesem Zarządu Polskiego Towarzystwa Religioznawczego, a także zastępcą redaktora naczelnego czasopisma „Przegląd Religioznawczy”. W 2008 r. był głównym organizatorem Międzynarodowego Kongresu Religioznawczego „O wielowymiarowości badań religioznawczych”, w innych zaś latach odgrywał istotną rolę w komitetach naukowych pozostałych kongresów religioznawczych. Był wreszcie Profesorem organizatorem wielu ogólnopolskich religioznawczych konferencji naukowych, które odbywały się w Poznaniu.

Badania religioznawcze podejmowane przez Profesora i kierowane przez niego zespoły badawcze skoncentrowane są m.in. na przemianach religijności w Polsce i w Europie. Problematyce tej poświęcone były dwa granty finansowane przez Komitet Badań Naukowych. Pierwszy z nich zatytułowany „Sekty religijne

w nowożytnej Europie”, realizowany był w latach 1999-2001, drugi zaś – „Kulty, sekty, nowe ruchy religijne wyzwaniem współczesności” – w latach 2002-2003. Wynikiem tych badań, obok wielu artykułów naukowych, była praca zatytułowana *Sekty religijne w nowożytnej Europie* (Poznań 2000). Obecnie są to badania poświęcone przemianom religii i religijności w Europie, w tym w Polsce, a także problematyka racjonalności w religii i w religijności.

Profesor Drozdowicz aktywnie uczestniczy w dyskusjach dotyczących fundamentalnych dla religioznawstwa kwestii. Jedną z nich jest kwestia statusu religioznawstwa jako odrębnej dyscypliny naukowej, w szczególności tego, czym było, jest i czym powinno być religioznawstwo. Uprawianie religioznawstwa jako nauki wymaga, zdaniem Profesora, nie tylko zachowania standardów naukowości, ale także nieulegania nadmiernie pokusie wyznaniowości z jednej i ideowości z drugiej strony. Nie oznacza to, że wyznaniowość nie może współistnieć z naukowością¹. Profesor opowiada się za religioznawstwem otwartym, korzystającym z dorobku wielu różnych dyscyplin naukowych. Otwartość taka cechuje współcześnie wiele nauk, zaś religioznawstwo pod tym względem „nie jest, a przynajmniej nie powinno aspirować do jakiegoś wyjątku. W sytuacji, gdy staje się ono taką izolowaną i izolującą się wyspą albo już przestało być nauką, albo też znajduje się na drodze do utraty statusu nauki humanistycznej i społecznej”².

Na gruncie polskim dużą zasługą Profesora jest realizacja przedsięwzięć wspierających rozpowszechnianie i systematyzację wiedzy religioznawczej w formie specjalistycznych encyklopedii i przewodników encyklopedycznych, a także artykułów w czasopismach popularnonaukowych (np. w czasopiśmie „Wiedza i Życie”) oraz wykładów dla młodzieży akademickiej i szkolnej. Będzie o nich mowa w innym miejscu, warto jednak podkreślić, że sprawna realizacja takich przedsięwzięć encyklopedycznych wymaga nie tylko rozległej wiedzy naukowej, ale także wyjątkowych zdolności organizacyjnych, zaawansowanej współpracy z wieloma specjalistami z zakresu religioznawstwa, a także umiejętności operowania językiem, który jest zrozumiały nie tylko dla wąskiego kręgu profesjonalistów. Wszystkie te cechy uosabia Profesor.

Odrębnym obszarem badawczym, do rozwoju którego Profesor istotnie się przyczynił, jest szeroko pojęta problematyka racjonalności. Już pierwsze prace Profesora poruszają problem racjonalności i racjonalizmu w kontekście filozofii nowożytnej. Późniejsze zainteresowanie tą problematyką nie ogranicza się jedynie do filozofii, ale obejmuje także różne dziedziny kultury oraz życie społeczne. Punktem wyjścia w rozważaniach nad racjonalnością jest dzieło Maxa Webera, który badał m.in. genezę zachodniej racjonalności i racjonalizmu oraz przekształcenia, jakim podlegały one na przestrzeni dziejów. Również w innych obszarach

¹ Z. Drozdowicz, *Wyznaniowość czy naukowość – dylemat rzeczywisty czy pozorny?*, „Nauka” 2/2010, s. 29.

² Z. Drozdowicz, *Czym było i jest religioznawstwo*, „Nauka” 3/2011, ss. 133-134.

działalności naukowej Profesora w ostatnich latach Weber jest ważnym źródłem inspiracji. Dążenie do racjonalności od początku istnienia filozofii stanowi ważny składnik filozofii, ale obecne jest też w nauce i wielu innych dziedzinach kultury. Nie oznacza to jednak, że w różnych dziedzinach kultury, w różnych epokach i przez różnych myślicieli racjonalność jest rozumiana w ten sam sposób. Zdaniem Profesora istniały i nadal istnieją różne wzorce racjonalności. Co więcej, jest on przekonany, że „w szeroko pojętej kulturze duchowej, w tym w filozofii, nauce oraz w życiu społecznym, było i jest miejsce na istotnie różniące się racjonalności, a to, że niektóre z nich się wykluczają lub też wykluczają i dopełniają równocześnie, było i jest czymś zwyczajnym i co więcej – daje się racjonalnie wyjaśnić i uzasadnić”³.

Racjonalności, racjonalizmowi i racjonalizacji poświęcił Profesor dziesięć monografii autorskich opublikowanych w ostatnich kilku latach, w tym trzy książki wydane w renomowanym niemieckim wydawnictwie. Ponadto opublikował kilkanaście artykułów naukowych oraz zredagował dwie książki związane z tą tematyką. Do kluczowych prac należą trzy anglojęzyczne książki znajdujące się w obiegu światowym, które są wynikiem badań nad standardami racjonalności w filozofii, religii oraz w życiu społecznym. Są to trzy główne obszary eksploracji podejmowane przez Profesora w ostatnich latach pracy badawczej. Pierwsza z tych prac, *Standards of Philosophical Rationality. Traditions and Modern Times* (Berlin 2013), poświęcona jest standardom racjonalności w filozofii od czasów antycznej myśli greckiej po czasy najnowsze. Każda z omawianych epok – starożytność, renesans, nowożytność, czasy współczesne (wiek XX) – ma za swoich reprezentantów wybitnych filozofów, którzy owe standardy racjonalności definiowali i modyfikowali. Należą do nich: Platon, Erazm z Rotterdamu, Immanuel Kant, Karl Raimund Popper – by wymienić tylko kilka nazwisk. Ostatni rozdział tej pracy porusza szeroko dyskutowany we współczesnej filozofii nauki problem racjonalności nauki. Monografia *Standards of Religious Rationality. Traditions and the Present* (Berlin 2013) koncentruje się zaś na standardach racjonalności religijnej, zwłaszcza tych, które mają istotny wpływ na myślenie i działania ludzkie. Punktem wyjścia jest tu myśl Maxa Webera, który bada religię jako rzeczywistość stanowiącą część „tego świata”. Weberowską inspiracją jest również powiązanie racjonalności z działaniem społecznym. Wybrane standardy racjonalności w religii są w tej pracy badane na przykładzie różnych tradycji – od starożytnej filozofii greckiej i rzymskiej poczynając, przez chrześcijaństwo, Oświecenie, po czasy współczesne. Z kolei monografia *Rationality Standards of Social Life. Traditions and the Present* (Berlin 2013) zwraca uwagę na to, że w życiu społecznym istotną rolę odgrywają różne standardy racjonalności. Znaleźć w niej można odniesienia do klasyków filozofii oraz twórców takich ideologii, jak: socjalizm, komunizm czy liberalizm.

³ Z. Drozdowicz, *O typach i typologizacji racjonalizmu. Kilka uwag wstępnych*, w: Z. Drozdowicz, Z. Melosik, S. Sztajer (red.), *O racjonalności w nauce i w życiu społecznym*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2009, s. 9.

Profesor wielokrotnie zabierał głos w toczących się w ostatnich dwóch dekadach dyskusjach na temat kształtu, przemian oraz przyszłego charakteru szkolnictwa wyższego w Polsce i w Europie. Problematykę tę ujmował zazwyczaj w kontekście historycznym, odnosząc się często do dziejów idei uniwersytetu oraz praktyki akademickiej w Europie, a także w kontekście globalnych przemian. Poświęcił temu zagadnieniu kilka monografii i zredagował kilka prac zbiorowych, nie wspominając o wielu artykułach naukowych w czasopiśmie i pracach zbiorowych. Profesor od lat bierze udział w toczących się w Polsce i za granicą debatach o idei uniwersytetu oraz o kierunkach zmian zachodzących w obrębie szkolnictwa wyższego. Oprócz naukowych opracowań regularnie publikuje artykuły o charakterze publicystycznym na łamach „Forum Akademickiego”, wypowiadając się przede wszystkim na aktualnie ważne tematy związane z reformami systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. Pisząc o roli uniwersytetów w nowoczesnych społeczeństwach, Profesor ma świadomość wielowiekowej historii uniwersytetu i często odwołuje się do różnych tradycji życia uniwersyteckiego. Pierwsza z autorskich monografii poświęconych problematyce uniwersytetu *Excellentia Universitatis. Szkice o uniwersytecie* (Poznań 1995) poświęcona jest różnym dziedzinom funkcjonowania uniwersytetu, przede wszystkim zaś ludziom uniwersytetu, wynikom ich pracy, akademickim rozprawom, awansom, dysputom, a także nauczaniu. Książka ta daje dobrą orientację zarówno w jawnych, jak i ukrytych regułach i mechanizmach leżących u podstaw życia akademickiego. Inna monografia, wydana w języku niemieckim, zatytułowana *Mitteeuropäische Universitäten um die Jahrtausendwende* (Wien – Poznań 1999), stanowi wynik współpracy z wiedeńskimi uczonymi – Peterem Gerlichem i Krzysztofem Glassem. Praca ta traktuje o przemianach i wyzwaniach, wobec których stają uniwersytety środkowoeuropejskie. W tym samym czasie powstała praca pod redakcją Zbigniewa Drozdowicza i Krzysztofa Glassa zatytułowana *Hochschulwesen angesichts zeitgenössischer Herausforderungen* (Wien – Poznań 1999). Na uwagę zasługuje ponadto monografia autorska poświęcona problematyce szkolnictwa wyższego w Polsce *Hochschulen: Traditions- oder Zeitgemäss. Dilemmata des polnischen Hochschulwesens in den neunziger Jahren* (Poznań 1999) oraz praca *Uczelnie, uczenie, uczeni* (Poznań 2003).

Odrębnym przedmiotem badań Profesora jest liberalizm. Poświęcone mu zostały dwie monografie autorskie: *Liberalizm europejski* (Poznań 2005) oraz *Essays on European Liberalism. History and Ideology* (Berlin 2013). Znacznie wcześniej opublikowana została współautorska monografia pod redakcją Profesora pt. *Liberalne wyzwania* (Poznań 1998). Przez liberalizm rozumie on nie tylko określoną ideologię, ale również filozofię. Daleki jest przy tym od traktowania liberalizmu jako monolitu, zwraca uwagę na jego znaczne zróżnicowanie geograficzne oraz na różne etapy rozwoju myśli liberalnej. Przede wszystkim podkreśla różnicę między liberalizmem amerykańskim i europejskim. Ponadto wskazuje, że sam liberalizm europejski był i nadal jest zróżnicowany, można wskazać takie jego odmiany, jak:

liberalizm angielski, francuski, niemiecki i włoski. Chociaż liberalizm europejski nie ogranicza się do tych czterech odmian, to właśnie one mają największy wkład w rozwój tradycji liberalnej. W swoich książkach na temat liberalizmu Profesor omawia także problem relacji między demokracją a liberalizmem, wyróżniając demokracje liberalne i nieliberalne. Dużo miejsca poświęca też przedstawieniu głównych cnót liberalnych, do których należą: tolerancja, rozumny egoizm, wyrachowany altruizm, odpowiedzialność i przewidywalność.

Istotną rolę w działalności naukowej Profesora odegrała problematyka europejska, zwłaszcza związana z integracją europejską, w tym kulturowe, religijne i akademickie aspekty integracji. Problematyce tej zostało poświęconych wiele publikacji książkowych i artykułów naukowych. Należą do nich m.in. prace zbiorowe pod redakcją Profesora: *To be and to live in Europe* (Poznań 2004), *Oblicza europejskiego pluralizmu* (Poznań 2003) oraz *Wielkopolska a Unia Europejska* (Poznań 2005). Problematyka europejska pojawia się także przy okazji analizy innych zagadnień, takich jak: szkolnictwo wyższe, liberalizm, przeobrażenia religijności oraz przemiany społeczne i kulturowe na kontynencie europejskim. Zainteresowanie problematyką europejską znajduje odzwierciedlenie w obszernym wielotomowym opracowaniu encyklopedycznym *Europa, Europa...* (Poznań, 2004-2005). Profesor był ponadto organizatorem wielu ogólnopolskich interdyscyplinarnych konferencji naukowych o tematyce europejskiej, do których należą: „Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości” (2002), „Pluralizm kulturowy integrującej się Europy” (2003), „Europa w nowych granicach czy Europa bez granic” (2004). Uczestniczyli w nich przedstawiciele takich dyscyplin naukowych, jak: kulturoznawstwo, socjologia, prawo, historia, filozofia, politologia i religioznawstwo. Ważnym zagadnieniem dyskutowanym w czasie tych konferencji były społeczne, kulturowe, polityczne i gospodarcze przemiany dokonujące się w Polsce przed akcesją do Unii Europejskiej.

Na odrębną uwagę zasługują przedsięwzięcia naukowe i edytorskie, których rezultatem były dzieła o charakterze encyklopedycznym. Profesor jest redaktorem wielu tomów przewodników encyklopedycznych oraz autorem kilkudziesięciu artykułów hasłowych w encyklopediach. Wśród przewodników encyklopedycznych na wyróżnienie zasługuje wspomniana trzytomowa praca *Europa, Europa... Przewodnik encyklopedyczny po współczesnej Europie* wydawany w Poznaniu w latach 2004-2005. Stanowi ona bogate źródło wiedzy o Europie przygotowane przez ekspertów reprezentujących różne dziedziny wiedzy. Sporo miejsca poświęcono w niej problematyce integracji europejskiej oraz funkcjonowaniu instytucji wspólnotowych. Innym obszernym dziełem encyklopedycznym przygotowanym pod redakcją Profesora jest *Ilustrowana encyklopedia religii świata. Kościoły, wyznania, kultury, sekty, nowe ruchy religijne* (Poznań 2002). Dziesięć lat wcześniej ukazała się inna publikacja o charakterze encyklopedycznym pod redakcją naukową Profesora, a mianowicie *Zarys encyklopedyczny religii* (Poznań 1992). Poza wspomnianymi przedsięwzięciami Profesor redagował także V tom Suplementu do Wielkiej Encyklopedii Powszechnej

Gutenberga pt. *Religie – Wspólnoty etniczne* (Poznań 1997). Profesor jest ponadto autorem kilkudziesięciu artykułów hasłowych w polskiej edycji *Encyklopedii Britannica*. Wszystkie te przedsięwzięcia świadczą nie tylko o szerokich horyzontach poznawczych Profesora, ale także o jego dużych zdolnościach organizacyjnych, niezbędnych w realizacji rozległych i różnorodnych prac redakcyjnych.

W pracy naukowej Profesora ważną rolę odgrywa podejście interdyscyplinarne. Profesor z pewnością nie należy do uczonych, którzy zanadto przejmują się instytucjonalnie, a niejednokrotnie też arbitralnie wyznaczonymi granicami między różnymi dyscyplinami naukowymi. Wyraźnie dostrzegalne jest to zarówno w interdyscyplinarnym profilu konferencji naukowych przezeń organizowanych, jak i w licznych publikacjach. Przekonanie Profesora o tym dobrze oddaje następujący passus:

Skłonny jestem również podpisać się pod tezę, że dzisiaj stosunkowo najbardziej znaczące i interesujące poznawczo wyniki osiągają nie ci, którzy zamykają się w swojej dyscyplinie, specjalności lub specjalizacji, lecz ci, którzy – będąc autentycznymi specjalistami „od czegoś” – posiadają jednocześnie niezłe rozeznanie w tym, co robią, jak robią oraz jakie osiągają wyniki inni specjaliści⁴.

Niewiele przedsięwzięć naukowych podejmowanych przez Profesora ograniczało się do jednej dyscypliny naukowej, większość gromadziła przedstawicieli różnych dyscyplin. Podobnie książki autorskie i prace zbiorowe Profesora odznaczają się wielodyscyplinarnością oraz interdyscyplinarnym podejściem. Oznacza to, że większość przedsięwzięć naukowo-badawczych Profesora – a mowa tu o przedsięwzięciach niejednokrotnie zakrojonych na szeroką skalę – tworzy ramy dla zaawansowanej wymiany idei między przedstawicielami różnych dyscyplin naukowych oraz stanowi swoisty inkubator nowych idei. Pełnienie takiej roli w środowisku naukowym wymaga nie tylko uprawiania nauki wysokich lotów, ale również szczególnych zdolności organizacyjnych.

* * *

Działalność organizacyjna Profesora przejawia się w zarządzaniu jednostkami uczelni oraz instytucjami pozauniwersyteckimi, tworzeniu nowych instytucji, koordynowaniu działań zespołów badawczych, redakcyjnych, wydawniczych itp. Profesor jest współzałożycielem i osobą kierującą wieloma pozauniwersyteckimi instytucjami naukowymi. Należą do nich: Humaniora. Fundacja dla humanistyki, prowadzone przez nią Wydawnictwo Fundacji Humaniora, a także Centrum Badań Interdyscyplinarnych. Humaniora. Fundacja dla Humanistyki działa od 1993 r. i zajmuje się przede wszystkim wspieraniem badań naukowych w dziedzinie nauk humanistycznych, upowszechnianiem wyników badań naukowych w formie pu-

⁴ Z. Drozdowicz, *Czym było i jest religioznawstwo?*, s. 133.

blikacji książkowych oraz poprzez organizację konferencji, seminariów, wykładów. Przez cały okres działalności fundacji Profesor Drozdowicz pełnił w niej i nadal pełni funkcję Przewodniczącego Zarządu. Drugą ważną instytucją naukową koordynowaną przez Profesora jest Centrum Badań Interdyscyplinarnych. Zajmuje się ono prowadzeniem i wspieraniem badań naukowych, a także dokumentowaniem i rozpowszechnianiem ich wyników. W ostatnich dwóch dekadach Centrum zorganizowało i współorganizowało wraz z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza oraz innymi uczelniami wyższymi wiele spotkań o charakterze naukowym – konferencji, seminariów, warsztatów.

Na szczególną uwagę zasługuje działalność wydawnicza Profesora, która obejmuje m.in. działalność w ramach Wydawnictwa Fundacji Humaniora. Wydawnictwo to jest częścią instytucji Humaniora. Fundacja dla humanistyki. Zajmuje się ono wydawaniem specjalistycznych publikacji naukowych w takich dziedzinach nauk humanistycznych i społecznych, jak: filozofia, socjologia, psychologia, kulturoznawstwo, pedagogika, religioznawstwo. Od wielu lat Profesor pełni w tym wydawnictwie funkcję redaktora prowadzącego. Ponadto jest inicjatorem powołania Wydawnictwa Naukowego Wydziału Nauk Społecznych oraz przewodniczącym Komitetu Naukowego tego wydawnictwa. Profesor jest osobą, która profesję wydawniczą zna od podszewki. Doskonale orientuje się nie tylko w organizacji poszczególnych etapów tworzenia książki, ale także w funkcjonowaniu całych wydawnictw.

Dużą wagę przywiązuje Profesor do współpracy naukowej w wymiarze międzynarodowym, co oznacza udział w projektach naukowych, uczestnictwo w zagranicznych kongresach, konferencjach i seminariach naukowych, podtrzymywanie kontaktów z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, a przede wszystkim publikacje w językach obcych. Zapewne nie podpisałby się pod lansowanym przez niektórych humanistów stwierdzeniem, że nie ma potrzeby włączania polskiej humanistyki w obieg międzynarodowy, czerpania z zagranicznych źródeł czy konfrontowania własnych wytworów intelektualnych z wytworami i standardami światowymi. Generalnie działalność Profesora daleka jest od prowincjonalności. Wszędzie tam, gdzie to możliwe, publikuje swoje teksty w Internecie i korzysta z najnowszych osiągnięć techniki wspomagających obieg myśli naukowej. Prace swoje publikuje w kilku językach, zwłaszcza zaś w języku angielskim, a swoje osiągnięcia regularnie prezentuje podczas międzynarodowych kongresów, konferencji i innych spotkań naukowych. Współpracuje ponadto z licznymi zagranicznymi ośrodkami naukowymi oraz jest inicjatorem i organizatorem takiej współpracy. Choć Profesor jest zainteresowany przede wszystkim myślą obszaru francuskojęzycznego, posługuje się również wieloma innymi językami, których znajomość jest przydatna w badaniach nad historią myśli w Europie. Należą do nich język niemiecki, angielski, a także włoski.

* * *

Osiągnięcia Profesora zapewne nie byłyby możliwe bez takich cech charakteru, jak: pracowitość, konsekwencja w działaniu i upór w realizacji wyznaczonych celów, punktualność, optymistyczne nastawienie do świata, otwartość. Do wyróżniających cech należy także doskonała pamięć do osób, zdarzeń i szczegółów. Profesor jest osobą mającą zdolność pozytywnego myślenia, a także zarażania takim myśleniem swojego otoczenia. Zdolność ta wynika z wrodzonego mu optymizmu, a przede wszystkim niezrażania się niepowodzeniami i konsekwentnego realizowania wyznaczonych celów. Niejednokrotnie optymizm ten był wsparciem dla innych, a przede wszystkim wpływał na pracę zespołową organizowaną przez Profesora.

Zadziwiająca jest wszechstronność i zdolność radzenia sobie z wieloma różnymi zadaniami jednocześnie. Profesor jest osobą posiadającą rzadko spotykaną umiejętność płynnego przechodzenia między różnymi dziedzinami życia akademickiego – naukową, dydaktyczną i organizacyjną. Wieloletnie pełnienie funkcji dziekana, które wymaga codziennego zaangażowania w sprawy administracyjne i znacznej dyspozycyjności, w żaden sposób nie zmniejszyło jego efektywności naukowej. Świadczy o tym nie tylko znaczna liczba opublikowanych artykułów naukowych i książek w czasie sprawowania ważnych i czasochłonnych funkcji kierowniczych, ale także czynny udział w konferencjach naukowych i organizacja różnych przedsięwzięć naukowych. O tym, że Profesor jest tytanem pracy, wiedzą wszyscy, którzy mieli okazję się z nim zetknąć. Nie chodzi tu wyłącznie o czas poświęcony realizacji różnych zadań, ale również o sposób organizacji pracy własnej, a także pracy zespołów i instytucji, którym Profesor przewodzi. Pracowitość powiązana ze znakomitą organizacją pracy sprawia, że niełatwo dotrzymać mu kroku w realizacji różnych przedsięwzięć akademickich.

Jako mentor i promotor Profesor jest osobą, na której pomoc można liczyć w wielu różnych sytuacjach związanych nie tylko z pracą naukową. Charakterystyczną jest otwartość, z jaką Profesor traktuje studentów, doktorantów oraz młodych pracowników naukowych. Otwartość ta polega nie tylko i nie tyle na szczególnej życzliwości, ile raczej na tym, co wydaje się niezwykle istotne na wczesnych etapach pracy naukowej, a mianowicie umożliwieniu osobom rozpoczynającym pracę naukową pełnego uczestnictwa w pracach zakładu czy katedry. Wiąże się to nie tylko z możliwością brania udziału w seminariach i konferencjach naukowych, ale również publikowania artykułów. Profesor daleki jest od przekonania, że studenci i doktoranci mogą jedynie pretendować do uczestnictwa w życiu naukowym, ale nie powinni w nim mieć istotnego udziału. Przeciwnie, jest on kontynuatorem takiej tradycji uniwersyteckiej, w której studenci i młodszy pracownicy mają pełnoprawny wstęp do świata nauki. W konferencjach organizowanych przez jednostki kierowane przez Profesora udział biorą zarówno doktoranci, jak i studenci.

Profesor jest zaangażowanym i cenionym dyskutantem. Mieliśmy okazję obserwować jego zachowanie podczas kilkudziesięciu konferencji naukowych i nie przypominamy sobie żadnej, podczas której Profesor nie zabierałby wielokrotnie głosu i na której nie byłby jednym z głównych dyskutantów. Wśród specjalistów zajmujących się problematyką będącą przedmiotem zainteresowania Profesora jego rozległa wiedza budzi często zauważalny podziw uczestników konferencji. Dotyczy to również innych obszarów akademickiego życia. Na przykład w środowisku specjalistów zajmujących się filozofią nowożytną Profesor ma opinię rzetelnego recenzenta. Wielokrotnie zdarzało się, że Profesor przywiązywał nie mniejszą wagę do pisanej recenzji niż do pisanej w tym samym czasie książki czy artykułu naukowego. Dotyczyło to zwłaszcza recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych.

Profesor Zbigniew Drozdowicz wychował całe pokolenia studentów w oparciu o akademickie wartości, ideały i standardy, które uznawane są za kwintesencję tradycji uniwersyteckiej. Przystawając sobie w twórczy sposób wielowiekowe tradycje akademickie, istotnie przyczynia się do kształtowania poznańskiego środowiska akademickiego. Jako promotor prac doktorskich oraz osoba kierująca pracami zespołów naukowych – obecnie przede wszystkim Katedrą Religioznawstwa i Badań Porównawczych, wcześniej zaś Zakładem Historii i Filozofii Religii – ma istotny wpływ na rozwój młodszych pracowników nauki. Dla swoich współpracowników Profesor jest wzorem akademickiej doskonałości, zaś o jego obiektywnych osiągnięciach stanowi dorobek naukowy zgromadzony w trakcie czterech dekad akademickiej pracy.

Edward Jeliński, Sławomir Sztajer

Dorobek naukowy Profesora Zbigniewa Drozdowicza

Książki autorskie

1. *Kartezjusz a współczesność*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1980, ss. 140.
2. *Nowożytna kultura umysłowa Francji*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1983, ss. 152.
3. *O Bogu, Rozumie, Naturze i Wielkim Eklektyzmie. Szkice z filozofii francuskiej*, Glob, Szczecin 1986, ss. 245.
4. *Intelektualizm i naturalizm w nowożytnej filozofii francuskiej. Wybrane postacie*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1987, ss. 164.
5. *Konwencjonalizm w nowożytnej filozofii francuskiej*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1989, ss. 147.
6. *Swoistości poznania historycznego* (współautorzy J. Topolski, W. Wrzosek), Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1990, ss. 218.
7. *Główne nurty w nowożytnej filozofii francuskiej*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1991, ss. 178.
8. *Antynomie Pascala*, Kantor Wydawniczy SAAW, Poznań 1993, ss. 122
9. *Excellentia Universitatis. Szkice o Uniwersytecie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1995, ss. 127.
10. *Z perspektywy końca pewnej epoki. Szkice bez mała filozoficzne*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1997, ss. 212.
11. *Hochschulen: Traditions- oder Zeitgemass. Dilemmata des polnischen Hochschulwesens in den neunziger Jahren*, Terra, Poznań 1999, ss. 172.

12. *Mitteleuropäische Universitäten um die Jartausendwende* (współautorzy: P. Gerlich, K. Glass), Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 235.
13. *Sekty religijne w nowożytnej Europie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 180.
14. *Uczelnie, uczenie, uczeni*, Kurpisz, Poznań 2003, ss. 150.
15. *Filozofia włoska w epoce Odrodzenia*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2004, ss. 120.
16. *Filozofia francuska w epoce Oświecenia*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2005, ss. 167.
17. *Liberalizm europejski*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2005, ss. 191.
18. *Filozofia Oświecenia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, ss. 281.
19. *O racjonalności życia społecznego. Wykłady*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2007, ss. 228.
20. *O racjonalności w filozofii starożytnej i odrodzeniowej. Wykłady*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2008, ss. 128.
21. *O racjonalności w filozofii nowożytnej. Wykłady*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2008, ss. 170.
22. *O racjonalności w religii i w religijności. Wykłady*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2009, ss. 189.
23. *O racjonalności w religii i w religijności (raz jeszcze). Wykłady*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2010, ss. 212.
24. *Spoleczne następstwa racjonalizacji religii*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2011, ss. 166.
25. *Filozofia włoska w epoce Odrodzenia i Oświecenia*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2012, ss. 176.
26. *Standards of philosophical rationality. Traditions and modern times*, LIT Verlag, Berlin 2013, ss. 144.
27. *Standards of religious rationality. Tradition and modern times*, LIT Verlag, Berlin 2013, ss. 157.
28. *Rationality standards of social life. Traditions and the present*, LIT Verlag, Berlin 2013, ss. 185.
29. *Essays on European liberalism. History and ideology*, LIT Verlag, Berlin 2013, ss. 169.
30. *Kartezjański racjonalizm. Zrozumieć Kartezjusza*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2014, ss. 154.

Książki pod redakcją naukową

1. *Zarys encyklopedyczny religii*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1992, ss. 411.
2. *Religie – Wspólnoty Etniczne*, tom V Suplementu do Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Gutenberga, Kurpisz, Poznań 1997, ss. 318.
3. *Mity. Historia i struktura mistyfikacji*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1997, ss. 190.
4. *Liberalne wyzwania*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1998, ss. 172.
5. *Hochschulwesen angesichts zeitgenössischer Herausforderungen* (współredakcja: K. Glass), Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 258.
6. *Europäisierung der Bildungssysteme*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 2000, ss. 192.
7. *Von der Emanzipation zur Integration*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 2000, ss. 272.
8. *Przezwyciężanie barier w integrującej się Europie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 286.
9. *Adaptacja przez transformacje*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2001, ss. 372.
10. *Pamięć i zapomnienie w Europie przelomu wieków*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2001, ss. 323.
11. *Transformations, adaptations and integrations in Europe. Global and local problems*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2001, ss. 194.
12. *Ilustrowana encyklopedia religii świata. Kościoły, wyznania, kultury, sekty, nowe ruchy religijne*, Kurpisz, Poznań 2002, ss. 730.
13. *Stary kontynent w nowym tysiącleciu*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 286.
14. *Religia i religijność Europy*, „Człowiek i Społeczeństwo” XX/2002, ss. 186.
15. *Przebaczenie – rozliczenie – pojednanie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 223.
16. *Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2003, ss. 230.
17. *Oblicza europejskiego pluralizmu*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2003, ss. 367.
18. *Europa, Europa... Przewodnik encyklopedyczny po współczesnej Europie*, t. 1, Kurpisz, Poznań 2004, ss. 568.
19. *Europa, Europa... Przewodnik encyklopedyczny po współczesnej Europie*, t. 2, Kurpisz, Poznań 2004, ss. 568.
20. *Europa w nowych granicach czy Europa bez granic?*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2004, ss. 300.

21. *To be and to live in Europe*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2004, ss. 146.
22. *Współczesna Europa w procesie integracji*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXIII/2004, ss. 146.
23. *Wielkopolska a Unia Europejska*, Wyd. Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Poznaniu, Poznań 2005, ss. 145.
24. *Europa, Europa... Przewodnik encyklopedyczny po współczesnej Europie*, t. 3, Kurpisz, Poznań 2005, ss. 568.
25. *Europa wspólnych wartości*, t. 2, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2005, ss. 263.
26. *Europa wspólnych wartości* (współredakcja: M. Iwaszkiewicz), t. 3, Wyd. Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych, Poznań 2006, ss. 154.
27. *Wyzwania dla Polski XXI wieku*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2006, ss. 205.
28. *Dokąd zmierza Europa?* (współredakcja: M. Iwaszkiewicz), „Bograf”, Poznań 2007, ss. 166.
29. *Barierzy rozwoju polskich uczelni*, (współredakcja: M. Iwaszkiewicz), „Człowiek i Społeczeństwo” XXVIII, Poznań 2008, ss. 159.
30. *Filozoficzny i antropologiczny wymiar badań religioznawczych*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2008, ss. 201.
31. *O racjonalności w nauce i w życiu społecznym* (współredakcja: Z. Melosik, S. Sztajer), Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2009.
32. *O wielowymiarowości badań religioznawczych*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXIX/2009, ss. 251.
33. *Uniwersytety. Tradycje – Dzień Dzisiejszy – Przyszłość*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2009, ss. 204.
34. *Religia, nauka, kultura* (współredakcja: Sławomir Sztajer), Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2011, ss. 163.
35. *Społeczno-kulturowe konteksty racjonalności* (współredakcja: Sławomir Sztajer), Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2012, ss. 186.

Artykuły naukowe

1. *Sens poznawczy kartezjańskiego wątpienia*, „Studia Filozoficzne” 7/1978, ss. 45-59.
2. *Zakład Pascala*, „Człowiek i Światopogląd” 6/1978, ss. 36-48.
3. *Pascalskie dylematy ludzkiego istnienia*, w: S. Kaczmarek (red.), *W kręgu zagadnień antropologii społeczno-filozoficznej*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1978, ss. 67-88.

4. *W kręgu zworników kartezjańskich poglądów*, w: S. Kaczmarek (red.), *Idee a rzeczywistość: Z badań nad tradycją filozoficzną*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1980, ss. 59-72.
5. *Pascalowska koncepcja geometrycznego sposobu myślenia*, w: S. Kaczmarek (red.), *Idee a rzeczywistość: Z badań nad tradycją filozoficzną*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1980, ss. 73-83.
6. *Pierre Gassendi o budowie świata i jego poznawaniu*, w: *Idee a rzeczywistość: Z badań nad tradycją filozoficzną*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1978, ss. 83-100.
7. *Blaise Pascal versus Descartes*, w: R. Kozłowski (red.), *Tradycja a współczesność*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1981, ss. 43-52.
8. *O psychologizmie i antypsychologizmie w uprawianiu historii filozofii*, w: S. Kaczmarek (red.), *Z dziejów refleksji nad historią filozofii*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1982, ss. 103-114.
9. *O postaciach racjonalizmu poznawczego*, w: S. Kaczmarek (red.), *Z dziejów refleksji nad historią filozofii*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1982, ss. 115-126.
10. *Renesansowa filozofia przyrody i człowieka*, w: S. Kaczmarek (red.), *Historia filozofii nowożytnej. Materiały do ćwiczeń*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1982, ss. 11-28.
11. *Racjonalizm nowożytny*, w: S. Kaczmarek (red.), *Historia filozofii nowożytnej. Materiały do ćwiczeń*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1982, ss. 29-46.
12. *Filozoficzne konsekwencje recepcji heliocentryzmu w XVII wieku*, „Człowiek i Światopogląd” 4/1983, ss. 98-106.
13. *W kręgu intelektualizmu i naturalizmu francuskiego XVII i XVIII wieku*, „Studia Filozoficzne” 3/1983, ss. 129-150.
14. *Nowożytny naturalizm francuski*, „Człowiek i Światopogląd” 6/1984, ss. 129-140.
15. *Naturalizm odrodzony Pierre’a Gassendiego*, „Człowiek i Światopogląd” 9/1984, ss. 111-122.
16. *Świat dwuwymiarowy, czyli o optyce ekstremistycznej*, „Studia Filozoficzne” 11/1987, ss. 123-142.
17. *O rozumnym egoizmie z perspektywy historycznej*, „Ruch Filozoficzny” 2/1988.
18. *O psychologicznych uwarunkowaniach historiozofii epoki Oświecenia*, „Edukacja Filozoficzna” 2/1989, ss. 79-92.
19. *Przeszłość i przyszłość nauki w ujęciu Renana*, „Edukacja Filozoficzna” 10/1990, ss. 33-42.
20. *Pochwała Descartesa, czyli manowce apologetyki*, „Edukacja Filozoficzna” 10/1990, ss. 71-76.
21. *A few oppositions and propositions to the explanation of the psychic world of man*, w: *Interpretacja humanistyczna*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1991, ss. 15-164.

22. *O kontekstowym wyjaśnianiu sensu dzieł filozoficzno-religijnych*, w: T. Buksiński (red.), *Współczesna filozofia nauk*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1991, ss. 239-254.
23. *Krytyka nowożytnej kultury Simone Weil*, w: K. Zamiara (red.), *Spółeczna transformacja w refleksji humanistycznej*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1994, ss. 29-36.
24. *O medytacjach kartezjańskich Henri Poincaré'go*, w: K. Zamiara (red.), *O nauce i filozofii nauki. Księga poświęcona pamięci Jerzego Giedymina*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1995, ss. 211-226.
25. *O rozumnym egoizmie o wyrachowanym altruizmie*, w: J. Sójka (red.), *Horyzonty ponowoczesności. Rozmowy z Zygmuntem Baumanem*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1995, ss. 59-80.
26. *Filozofia życia i przeżycia przeciętnego katolika, urzędnika i akademika w dzisiejszej Polsce*, w: *Uniwersalność filozofii a tradycje narodowe*, Wyd. WSP, Rzeszów 1995, ss. 36-42.
27. *Agresja słowa w tak zwanej wysokiej kulturze*, „Humaniora. Biuletyn” 4/1995, ss. 35-48.
28. *Jansenizm jako wyzwanie ideowe czasów nowożytnych*, „Przegląd Religioznawczy” 1/1996, ss. 47-54.
29. *Niepewność nauki w ujęciu Henri'ego Poincaré'go*, w: J. Szymański (red.), *Rozważania o poznaniu naukowym*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1996, ss. 37-48.
30. *Liberalizm – mitologia, ideologia i konieczność życiowa*, w: S. Dziamski (red.), *Aksjologia, etyka, samookreślenie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1996, ss. 71-86.
31. *Mysł społeczna Blaise Pascala*, w: A. Siemianowski (red.), *Odczytywanie myśli Pascala*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1997, ss. 63-79.
32. *Demokracje europejskie*, „Europa Wschodu i Zachodu” 1/1997, ss. 84-90.
33. *Demokracja po polsku*, w: J. Brzeziński, Z. Kwieciński (red.), *Polacy na progę...*, Edytor, Toruń 1997.
34. *Neokrytycyzm francuski przelomu XIX i XX wieku*, „Ruch Filozoficzny” LIV/1997, ss. 637-639.
35. *Mit narodu polskiego*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Mity. Historia i struktura mityfikacji*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1997, ss. 125-136.
36. *Liberalizm wyzwaniem ideowym*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Liberalne wyzwania*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1997, ss. 7-63.
37. *Kościół, wyznania, sekty religijne*, w: „Europa Wschodu i Zachodu” 2/1998, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań, ss. 28-34.
38. *Hochschulen entsprechend der Tradition oder den aktuellen Herausforderungen? Dilemmata des Hochschulwesens im Polen der 90er Jahre*, in: K. Glass, R. Hettlage, R. Scartezini (red.), *Erweiterung Europas*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien, Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1998, ss. 93-110.

39. *Dzisiejsza kondycja filozofii w Polsce*, „Humaniora. Biuletyn” 8/1998, ss. 35-46.
40. *Polskie szkolnictwo wyższe Anno Domini 1998*, „Humaniora. Biuletyn” 9/1998, ss. 55-64.
41. *La philosophie polonaise de la premiere moitie du XXe siecle*, „Zeszyty Filozoficzne” 6/1998, ss. 150-163.
42. *Jansenizm*, „Przegląd Religioznawczy” 1-2/(187-188)/1998, ss. 265-267.
43. *Religie*, „Przegląd Religioznawczy” 3-4/(189-190)/1998, ss. 149-152.
44. *Vodu*, „Przegląd Religioznawczy” 3-4/(189-190)/1998, ss. 281-282.
45. *Kritik in der Wissenschaft*, w: Z. Drozdowicz, P. Gerlich, K. Glass (red.), *Mitteleuropäische Universitäten um die Jartausendwende*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 11-32.
46. *Der heutige Zustand der Philosophie*, w: Z. Drozdowicz, P. Gerlich, K. Glass (red.), *Mitteleuropäische Universitäten um die Jartausendwende*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 33-48.
47. *Polnisches Hochschulwesen Anno Domini 1998*, w: Z. Drozdowicz, P. Gerlich, K. Glass (red.) *Mitteleuropäische Universitäten um die Jartausendwende*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 49-61.
48. *Der zeitgestige Professor*, w: Z. Drozdowicz, K. Glass *Hochschulwesen angesichts zeitgenössischer Herausforderungen*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 1999, ss. 141-154.
49. *Auf der Suche nach neuen Formen der Gemeinschaft. Neue religiöse Bewegungen in Ost-Mitteleuropa*, w: P. Gerlich, K. Glass (red.), *Verwestlichung Europas*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 255-266.
50. *Polnische Universitäten im Wandel der neueren Jahre*, w: K. Glass (red.), *Mitteleuropäische Orientierungen der 90er Jahre*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 1999, ss. 119-128.
51. *Europa des Ostens und des Westens – annäherung oder Auseinanderdriften?*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Europa des Ostens und des Westens: Sonderband*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań – Wien 1999, ss. 3-9.
52. *Das Bild der Religionssekten in der Modernen Literatur*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Europa des Ostens und des Westens: Sonderband*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań – Wien 1999, ss. 90-101.
53. *Dlaczego pojawiają się sekty?*, „Zeszyty Filozoficzne” 7/1999, ss. 7-24.

54. *L'égoïsme raisonnable des temps modernes*, „Zeszyty Filozoficzne” 7/1999, ss. 131-138.
55. *Critique de la métaphysique traditionnelle et la défense de la métaphysique nouvelle: le cas de Claude Bernard et d'Etienne Vacherot*, „Zeszyty Filozoficzne” 7/1999, ss. 139-148.
56. *Nowe ruchy religijne w nowożytnej Europie*, „Europa Wschodu i Zachodu” 3/1999, ss. 38-42.
57. *Polskie uczelnie w okresie przemian lat dziewięćdziesiątych*, „Przegląd Bydgoski” X/1999, ss. 8-16.
58. *Wieszcz – wieszczonienie – pouczanie narodu*, w: M. Kosman (red.), *Między polityką a literaturą*, Terra, Poznań 1999, ss. 37-52.
59. *Zagrożenia z Zachodu – mit czy rzeczywistość?*, w: M. Kosman (red.), *Kultura polityczna w Polsce – mity i fakty*, Wyd. Instytutu Nauk Politycznych UAM, Poznań 1999, ss. 255-267.
60. *Krytyka w nauce*, „Humaniora. Biuletyn” 10/1999, ss. 7-23.
61. *Les Meditations cartésiennes d'Henri Poincare*, w: B. Bourgeois, J. Hevet (red.), *L'esprit cartésien, Actes du XXVIe Congrès des l'Association de Philosophie de Langue Francaise*, Vrin, Paris 1999, ss. 1097-1101.
62. *Perspektiven des polnischen Hochschulwesens im Lichte des Entwurfs neuer Rechtsbestimmungen*, w: Z. Drozdowicz, P. Gerlich, K. Glass, *Europäisierung der Bildungssysteme*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 2000, ss. 127-140.
63. *Critique de la métaphysique traditionnelle et défense de la métaphysique nouvelle: le cas de Claude Bernard et d'Etienne Vacherot*, w: L. Langlois, J.M. Narbonne (red.), *La métaphysique: son histoire, sa critique, ses enjeux, Actes du XXVII Congrès l'Association des Societes de Philosophie de Langue Francaise*, Vrin, Paris – Quebec 2000, ss. 361-368.
64. *Wieviel Polentum gibt es in Polen? Polnische Integrationsangste*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Von der Emanzipation zur Integration*, Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien – Wyd. Fundacji Humaniora, Wien – Poznań 2000, ss. 141-154.
65. *Les nouveaux mouvements religieux a la defense de la paix*, „Zeszyty Filozoficzne” 8/2000, ss. 109-118.
66. *Sekty: izolacjonizm czy zaangażowanie społeczne?*, „Europa Wschodu i Zachodu” 4/2000, ss. 32-37.
67. *Perspektywy polskiego szkolnictwa wyższego w świetle projektu nowych regulacji prawnych*, w: J. Rąb, J. Broda, A. Musiał (red.), *Uniwersytet i okolice*, Wyd. Naukowo-Techniczne EcoEdycja, Katowice 2000, ss. 71-84.
68. *Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Humaniora. Biuletyn” 11/2000, ss. 27-35.

69. *Czciociele naukowej fikcji. Przypadek manipulacji intelektualnej*, „Zeszyty Filozoficzne” 8/2000, ss. 93-106.
70. *Aby liberalny znaczyło odpowiedzialny*, „Zeszyty Naukowe WSZiB w Poznaniu” 2/2000, ss. 173-184.
71. *Transformacje i integracje europejskie*, w: Z. Drozdowicz, Z.W. Puślecki, *Przewycięzanie barier w integrującej się Europie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 7-16.
72. *Wielość religijna – wzbogacenie czy zagrożenie społeczeństwa monokulturowego? Przypadek Francji*, w: Z. Drozdowicz, Z.W. Puślecki, *Przewycięzanie barier w integrującej się Europie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 277-286.
73. *Kształcenie filozofów*, „Humaniora. Biuletyn” 12/2000, ss. 18-28.
74. *Religia i religijność Europy*, w: Z. Stachowski (red.), *Nowe ruchy religijne. Wybrane problemy*, PTR, Warszawa – Tyczyn 2000, ss. 9-16.
75. *Profesor na miarę czasu*, w: E. Piotrowska, M. Szcześniak, J. Wiśniewski (red.), *Między przyrodznawstwem, matematyką a humanistyką*, Poznań 2000, ss. 165-178.
76. *Wrażliwość religijna w perspektywie historycznej*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2000, ss. 49-61.
77. *Szkolnictwo wyższe wobec współczesnych wyzwań, Glosa do książki: Hochschulwesen angesichts zeitgenössischer Herausforderungen*, „Humaniora. Biuletyn” 11/2000, ss. 71-74.
78. *Przewycięzanie barier w integrującej się Europie. Komunikat z konferencji*, „Zeszyty Naukowe WSZiB w Poznaniu” 2/2010, ss. 259-261.
79. *Dziesięciolecie transformacji i adaptacji. Komunikat z konferencji*, „Zeszyty Naukowe WSZB w Poznaniu” 3/2011, ss. 264-270.
80. *Cults, sects, new religious movements – a challenge to modern times outline of the problem*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Transformations, adaptations and integrations in Europe. Global and local problems*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2001, ss. 127-144.
81. *Transformacje kulturowe a przekształcenia w eschatologiach sekt i nowych ruchów religijnych*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Adaptacja przez transformacje*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 285-298.
82. *Sumienie chrześcijańskiej Europy. Próba milenijnego bilansu*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Pamięć i zapomnienie w Europie przelomu wieków*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 11-20.
83. *Kościół katolicki i katolicy polscy wobec sekt i nowych ruchów religijnych*, w: J. Baniak (red.), *Katolicyzm polski na przelomie wieków. Mity – rzeczywistość – obawy – nadzieje*, Wyd. Wydziału Teologicznego UAM, Poznań 2000, ss. 371-380.
84. *Bóg religii i Bóg filozofii*, w: K. Łastowski, P. Zeidler (red.), *Zaproszenie do filozofii*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2000, ss. 127-137.

85. *Tradycjonalizm i nowatorstwo współczesnych sekt, kultów i nowych ruchów religijnych*, „Zeszyty Filozoficzne” 9/2000, ss. 51-60.
86. *Duch kartezjański w XVII wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki” LXIII/2001, ss. 11-25.
87. *Aby liberalny znaczyło przewidywalny*, „Forum Naukowe Instytutu Historii Politycznej WSZiB” 1/2001, ss. 87-98.
88. *Odmienności kulturowe: potrzeba zrozumienia i... tolerancji (!)*, „Przegląd Religioznawczy” 3-4/2001, ss. 147-154.
89. *Odmienności kulturowe: potrzeba zrozumienia i... tolerancji (!)*, w: Z. Stachowski (red.), *Dyktat, protest i integracja w kulturze*, Wyd. Wyższej Szkoły Społeczno-Gospodarczej w Tyczynie, Tyczyn 2001, ss. 291-298.
90. *Wrażliwość religijna w perspektywie nowych ruchów religijnych*, w: Z. Stachowski (red.), *Pamięć dla przyszłości*, Wyd. Wyższej Szkoły Społeczno-Gospodarczej w Tyczynie, Tyczyn 2002, ss. 115-130.
91. *Polska w Europie – stare obawy, nowe nadzieje*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Stary kontynent w nowym tysiącleciu*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 56-72.
92. *Kulty, sekty, nowe ruchy religijne we współczesnym świecie*, w: K. Łastowski, P. Zeidler, *Tropami filozofii*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 171-197.
93. *Les nouveaux mouvements religieux à la defense de la paix*, w: W. Tega (red.), *La Philosophie et la paix. Actes du XXVIII Congres l'Association des Sociétés de Philosophie de Langue Française*, Vrin, Paris 2002, ss. 845-852.
94. *Filozof na miarę czasu*, w: E. Piotrowska, J. Wiśniewski, *Dydaktyka filozofii u progu XXI wieku. Problemy ogólne i perspektywy*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 97-110.
95. *Les nouveaux mouvements religieux à la defense de la paix*, w: E. Banus, B. Elio (red.), *Actes del VI Congreso „Cultura Europea”*, Pamplona 2002, ss. 941-948.
96. *Nowe ruchy religijne w Europie – wybrane przykłady*, w: *Religia i religijność Europy*. „Człowiek i Społeczeństwo” XX/2002, ss. 43-58.
97. *Traditionalism and innovation of contemporary sects, cults and new religious movements*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2002, ss. 81-89.
98. *Kościół katolicki w „dialogu” z nowymi ruchami religijnymi*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Przebaczenie – rozliczanie – pojednanie*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, ss. 197-207.
99. *Neokrytycyzm francuski przelotem XIX i XX wieku*, w: A. Dubik (red.), *Poznanie – podmiot – dyskurs. Idee i dziedzictwo frankofońskiej tradycji epistemologicznej*, Wyd. UMK, Toruń 2002, ss. 15-26.
100. *Problemy identyfikacyjne ze współczesnymi kultami, sekta i nowymi ruchami religijnymi*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2003, ss. 211-220.

101. *Academic accreditation: A Polish case study*, w: M. Kwiek (red.), *The University, Globalization, Central Europe*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2003, ss. 225-234.
102. *Reformowanie finansowania badań*, „Humaniora. Biuletyn” 15/2003, ss. 7-13.
103. „Katechizm” współczesnego Europejczyka, w: Z. Drozdowicz (red.), *Oblicza europejskiego pluralizmu*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2003, ss. 7-14.
104. *Nowe ruchy religijne w starej Europie – problemy adaptacji i akceptacji*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Oblicza europejskiego pluralizmu*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2003, ss. 279-286.
105. *Aby liberalny znaczyło opłacalny*, w: W. Kaczocha (red.), *Filozoficzne i empiryczne zagadnienia współczesnej demokracji*, Ośrodek Badania Rynku Sztuki Współczesnej, Poznań 2003, ss. 75-88.
106. *Czy religioznawstwo może być naukowe?*, „Zeszyty Filozoficzne” 10-11/2003, ss. 5-17.
107. *Czyciele „naukowej” fikcji. Przypadek manipulacji intelektualnej*, w: E. Zdaniewicz-Ściagała, T. Maruszewski (red.), *Wokół psychomanipulacji*, Wyd. SWPS Academica, Warszawa 2003, ss. 57-68.
108. *L'altruizm raisonnable des temps modernes*, w: A. Benmakhlouf, J.-F. Lavigne (red.), *Avenir de la raison, devenir des rationalités*, Vrin, Paris 2004, ss. 515-518.
109. *Awanse akademickie*, „Humaniora. Biuletyn” 16/2004, ss. 54-61.
110. *Problemy wyższych uczelni w Polsce i w Europie Zachodniej*, w: H. Mruk, B. Koszel (red.), *Europa w Polsce – Polska w Europie*, cz. 2, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2004, ss. 107-126.
111. *Przyszłość uniwersytetów*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Europa w nowych granicach czy Europa bez granic?*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2004, ss. 209-218.
112. *Academic Poland and the European Union*, w: Z. Drozdowicz (red.), *To be and to live in Europe*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2004, ss. 119-129.
113. *Homo intelektus – homo faber*, w: Z. Stachowski (red.), *Praca a bezczynność zawodowa*, Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie, Tyczyn 2004, ss. 175-182.
114. *Europa – obszar wrażliwy*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Współczesna Europa w procesie integracji*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXIII/2004, ss. 7-13.
115. *Język akademicki*, w: M. Staniszewski (red.), *Miasto języka*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2005, ss. 33-50.
116. *Współpraca edukacyjna wyższych uczelni Poznania z krajami Unii Europejskiej*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Wielkopolska a Unia Europejska*, Wyd. Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Poznaniu, Poznań 2005, ss. 137-145.
117. *Kulturotwórcza rola religijnego krytycyzmu*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Europa wspólnych wartości*, t. 2, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2005, ss. 87-94.

118. *Religijność Europy*, w: Z. Stachowski (red.), *Sekty czy nowe ruchy religijne. Wybrane zagadnienia*, Wyd. Wyższej Szkoły Społeczno-Gospodarczej w Tyczynie, Tyczyn 2005, s. 9-18.
119. *Czy uczonemu potrzebna jest odwaga?*, w: K. Zamiara (red.), *Etyczne aspekty badań społecznych*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXIV/2005, ss. 89-99.
120. *Kościół, sekty i nowe ruchy religijne we współczesnym świecie*, w: M. Staniszewski (red.), *Miasto granic*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2006, ss. 159-179.
121. *Le conventionalism »d'attente«*. *Etudes sur Descartes*, w: P. Billouet, J. Gaubert, N. Robinet et A. Stanguennec (red.), *L'homme et la réflexion*, Vrin, Paris 2006, ss. 431-434.
122. *Liberalne wartości i ich wrogowie*, w: Z. Drozdowicz, M. Iwaszkiewicz (red.), *Europa wspólnych wartości*, t. 3, WSUS, Poznań 2006, ss. 63-69.
123. *Z perspektywy liberalizmu europejskiego*, w: *W kręgu liberalizmu*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2006, ss. 157-170.
124. *Liberalizm europejski*, w: L. Gawor, Z. Stachowski (red.), *Filozofia współczesna*, Branta, Bydgoszcz 2006, ss. 421-438.
125. *Inflacja elit w nauce*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Wyzwania dla Polski XXI wieku*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2006, ss. 135-150.
126. *Wiara oświeconych (w perspektywie historycznej)*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2006, ss. 3-18.
127. *Pogaństwo Restituta, czyli ekologia sakralizowana*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2006, ss. 125-134.
128. *Być Europejczykiem*, w: *Sprawy Wschodnie. Zeszyt specjalny z okazji Jubileuszu siedemdziesięciolecia Profesora Grzegorza Kotlarskiego*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2006, ss. 171-184.
129. *Weberowski przetót w badaniach religioznawczych*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2007, ss. 3-12.
130. *Liberalizm przeciwko kościelnemu monopolizmowi*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2007, ss. 133-146.
131. *Kościół katolicki wobec liberalizmu*, „Przegląd Religioznawczy” 2/2007, ss. 3-10.
132. *Być Europejczykiem*, w: *Sprawy Wschodnie. Zeszyt specjalny z okazji Jubileuszu siedemdziesięciolecia Profesora Grzegorza Kotlarskiego*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2007, ss. 171-184.
133. *Kształcić dla merytorycznych kwalifikacji, czy dyplomu?*, w: J. Kojkoł (red.), *Filozofia tożsamości*, Harmonia, Gdańsk 2007, ss. 141-152.
134. *Filozofia społeczna liberatów brytyjskich. Przyczynek do narodzin kapitalizmu z „ludzką twarzą”*, w: W. Jarmołowicz, M. Ratajczak (red.) *Liberalizm we współczesnej gospodarce*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Poznań 2008, ss. 129-150.
135. *Bariery rozwoju polskich uczelni – wprowadzenie*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXVIII/2008, ss. 7-11.

136. *Zadania dla polskich uczelni i polskich uczonych*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXVIII/2008, ss. 28-42.
137. *Akademickie „rozmówki”. Poradnik dla adeptów uniwersyteckiego życia*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXVIII/2008, ss. 144-159.
138. *Tradycje krytycyzmu i dogmatyzmu*, „Nauka” 3/2008, ss. 21-34.
139. *Przeciwnicy i sojusznicy liberalizmu*, w: P. Kryczka, R. Maciołka (red.), *Dylematy współczesnego liberalizmu*, Wyd. Uczelniane WSG w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2008, ss. 67-80.
140. *Bóg w filozofii Kartezjusza*, w: S. Janeczek (red.), *Oblicza filozofii XVII wieku*, Wyd. KUL, Lublin 2008, ss. 33-41.
141. *Oświecenie a religia chrześcijańska*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Filozoficzny i antropologiczny wymiar badań religioznawczych*, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2008, ss. 31-60.
142. *O wielowymiarowości weberowskich badań religioznawczych*, w: Z. Drozdowicz (red.), *O wielowymiarowości badań religioznawczych*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXIX/2008, ss. 7-18.
143. *Weberowski „model” badań religioznawczych*, „Nauka” 3/2009, ss. 115-132.
144. *Uczony – zawód czy powołanie?*, „Nauka” 4/2009, ss. 67-86.
145. *Przemiany religijności jako przemiany racjonalności. Ujęcia przedweberowskie (od Platona do Hume’a)*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2009, ss. 3-19.
146. *Ideologizacja czy racjonalizacja obrazu przemian religijności. Przypadek Ludwika Feuerbacha*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2009, ss. 83-102.
147. *Uniwersyteckie tradycje*, w: Z. Drozdowicz (red.), *Uniwersytety. Tradycje – Dzień Dzisiejszy – Przyszłość*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2009, ss. 13-30.
148. *Wolterowska krytyka kartezjanizmu*, w: H. Jakuszko, L. Kopciuch (red.), *W kręgu filozofii XVII wieku*, Wyd. Naukowe UMCS, Lublin 2009, ss. 115-126.
149. *O typach i typologizacji racjonalizmu*, w: Z. Drozdowicz, Z. Melosik, S. Sztajer (red.), *O racjonalności w nauce i w życiu społecznym*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2009, ss. 5-16.
150. *Krytycyzm czy dogmatyzm w nauce*, „Roczniki Nauk Rolniczych” t. 97, 2/2010, ss. 30-42.
151. *Wyznaniowość czy naukowość – dylemat rzeczywisty czy pozorny?*, „Nauka” 2/2010, ss. 29- 50.
152. *Europa pożądana. Kilka uwag na temat jej wdzięków*, w: J. Baniak (red.), *Style życia, wzory osobowe i normy jako czynnik współlistnienia ludzi. Od lokalności do globalności*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2010, ss. 149-160.
153. *Autorytety intelektualne na miarę swoich czasów*, w: M. Staniszewski (red.), *Miasto przywództwa*, Wyd. Forum Naukowe, Poznań 2010, ss. 65-82.
154. *Zmienność granic między racjonalnością i irracjonalnością w życiu społecznym*, w: M. Szulakiewicz (red.), *Granice i ograniczenia. O doświadczaniu granic i ich przekraczaniu*, Wyd. UMK, Toruń 2010, ss. 45-58.

155. *Weberowskie badania religijnego pluralizmu*, w: Z. Kupisiński, S. Grodz (red.), *Pluralizm kulturowy i religijny współczesnego świata*, Wyd. KUL, Lublin 2010, ss. 349-360.
156. *L'esprit des Lumières*, w: M. Jędraszewski, M. Loba, D. Jewdokimow (red.), *Fenomen ducha Europy*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań, ss. 153-168.
157. *Pragmatyczna racjonalność religii i religijności w ujęciu W. Jamesa*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2010, ss. 31-46.
158. *Sekularyzacja jako racjonalizacja życia społecznego*, „Przegląd Religioznawczy” 2/2010, ss. 3-16.
159. *Racjonalność religii i religijności w uwikłaniu*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2010, 3-14.
160. *Zasady w filozofii i w nauce*, w: J. Sójka, A. Zaporowski (red.), *Nauka – Kultura – Społeczeństwo*, Wyd. Naukowe UAM, ss. 53-70.
161. *Weberowski „model” interdyscyplinarności*, w: *Interdyscyplinarność w naukach społecznych i humanistycznych – doświadczenia i projekty*, Wyd. IFiS, Warszawa 2011, ss. 239-249.
162. *Zasady intelektualizmu*, „Folia Philosophica” 24/2011, ss. 87-101.
163. *Mity jako integralna część kultury*, w: Z. Drozdowicz, S. Sztajer (red.), *Religia – Nauka – Kultura*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań 2011, ss. 65-82.
164. *Powiedz mi w co wierzysz, a powiem ci jakim jesteś uczonym*, w: J. Mariański, E. Stachowska (red.), *Między socjologią a religioznawstwem w teorii i w badaniach Marii Libiszowskiej-Żółtkowskiej*, Polskie Towarzystwo Religioznawcze, Warszawa 2011, ss. 207-222.
165. *Wzorce europejskiej racjonalności*, w: M. Franz, P. Semków (red.), *Człowiek w Europie. Człowiek – Przewodnik – Mędrzec*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 35-52.
166. *Czym było i jest religioznawstwo?*, „Nauka” 3/2011, ss. 121-134.
167. *Czy możliwa jest religia i religijność bez Boga?*, „Zeszyty Naukowe Marynarki Wojennej w Gdyni” 187A/2011, ss. 57-68.
168. *Filozofia polska czy filozofia w Polsce?*, „Ruch Filozoficzny” 4/2011, t. LXVIII, ss. 861-869.
169. *Racjonalizacja religii i izolacja społeczna*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2011, ss. 55-66.
170. *Racjonalizacja religii a dominacja społeczna (2). Od Mikołaja z Kuzy do Erazma z Rotterdamu*, „Przegląd Religioznawczy” 3/2011, ss. 3-14.
171. *Racjonalizacja religii a marginalizacja społeczna. Od starożytnych do nowożytnych filozofów*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2011, ss. 39-48.
172. *Racjonalizacja religii a dominacja społeczna (3). Od Woltera i wolterianizmu do rozdziału Kościoła od państwa*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2011, ss. 49-60.
173. *Dyskretny urok pierwotnych form życia religijnego*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2011, ss. 3-16.

174. *Racjonalizacja religii i izolacja społeczna*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2011, ss. 55-66.
175. *Liberalizm społeczno-filozoficzny*, w: W. Jarmołowicz, K. Szarzec (red.), *Liberalne przestanki polskiej transformacji gospodarczej*, PWE, Warszawa 2011, ss. 15-29.
176. *Descartes i Pascal – dwaj antagoniści*, w: J. Żelazna (red.), *Filozofia XVII wieku. Twórcy-problemy-kontynuacje*, Wyd. UMK, Toruń 2011, ss. 79-98.
177. *Naturalistyczna opozycja wobec kartezjanizmu*, „Filo-Sofija” r. 12, 2/2012, Oficyna Wydawnicza Epigram, ss. 15-27.
178. *Standardy racjonalności ascetycznego protestantyzmu*, w: Z. Drozdowicz, S. Sztajer (red.), *Społeczno-kulturowe konteksty racjonalności*, Wyd. Naukowe WNS UAM, Poznań, ss. 69-78.
179. *Style narracyjne teologów chrześcijańskich*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2012, ss. 19-30.
180. *Katolickie opozycje wobec transformacji sacrum*, „Przegląd Religioznawczy” 3/2012, ss. 49-50.
181. *Opozycje wobec chrześcijańskich transformacji sacrum*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2012, ss. 13-24.
182. *Język ludzi nauki*, „Nauka” 4/2012, ss. 53-64.
183. *Liberalizm w Polsce – tradycje i współczesność*, w: W. Jarmołowicz (red.) *Liberalizm ekonomiczny w dobie transformacji, integracji i globalizacji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu” 230/2012, ss. 15-26.
184. *Racjonalność afirmacji i racjonalność negacji typu kartezjańskiego*, „Przegląd Filozoficzny” 3/2012, ss. 475-488.
185. *The rationality of affirmation and negation in modern French philosophy*, „Człowiek i Społeczeństwo” 34/2012, ss. 199-208.
186. *Kultura słowa w dyskursie publicznym. Tradycje i współczesność*, „Colloquium” 2/2012, ss. 9-22.
187. *Ludzie uniwersytetu*, „Nauka” 3/2013, ss. 35-57.
188. *Religioznawstwo historycystyczne i historyczne*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2013, ss. 21-34.
189. *Religiotwórcza moc duchowości w ujęciu Gerardusa van der Leeuwa*, „Przegląd Religioznawczy” 4/2013, ss. 103-126.
190. *Racjonalność życiowa Kartezjusza w polemikach z oponentami*, w: H. Jakuszko (red.), *Z badań nad filozofią XVII wieku, jej źródłami i kontynuacjami*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Wyd. Olech, Lublin 2013, ss. 13-23.
191. *Racjonalność życia społecznego według oświeceniowych ekonomistów. Wykład dla doktorantów WNS UAM*, „Humaniora. Czasopismo Internetowe” 1/2013, ss. 85-97.
192. *Polish higher education on the way to the European academic standards*, „Człowiek i Społeczeństwo” XXXV, 1/2013, ss. 179-190.

193. *Voltaire's Radicalism*, „Diametros” 40/2014, Special Topic – The Radical Enlightenment, ss. 5-21.
194. *Koniec dotychczasowego świata filozofów?*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, 1(89)/2014, ss. 45-50.
195. *Możliwości ludzkiego poznania. Perspektywa Kartezjańska*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2(90)/2014, ss. 121-134.
196. *Co z filozofami i z filozofią?*, „Nauka” 3/2014, ss. 41-53.
197. *Giambattisty Vica zmagania z chrześcijańskim historycyzmem oraz z kartezjańskim ahistoryzmem*, „Prace Kulturoznawcze” 16/2014, ss. 17-26.
198. *Between the temptations of privatizing and globalizing religion*, „Przegląd Religioznawczy” 1/2014, ss. 7-16.
199. *Radykalizm w religiach i w narracjach religioznawczych*, „Przegląd Religioznawczy” 2/2014, ss. 7-19.
200. *Czego powinni nauczyć się filozofowie i czego mogą oni nauczyć innych?*, „Filosofia” 3/2014, ss. 29-40.

Artykuły popularnonaukowe

1. *Od Francji sacrum do Francji profanum*, „Problemy” 7/1988, ss. 9-14.
2. *Oświeceniowy mit postępu*, „Problemy” 3/1989, ss. 6-12.
3. *Liberalizm francuski XIX wieku*, „Problemy” 1/1991, ss. 32-39.
4. *Kulty cargo*, „Wiedza i Życie” 8/1994, ss. 32-36.
5. *Homines Universitatis – professores*, „Wiedza i Życie” 3/1995.
6. *Homines Universitatis – doctores*, „Wiedza i Życie” 4/1995.
7. *Homines Universitatis – magistri*, „Wiedza i Życie” 5/1995.
8. *Homines Universitatis – studiosi*, „Wiedza i Życie” 6/1995.
9. *Jansenizm jako wyzwanie ideowe wobec myśli świeckiej*, „Res Humana” 5/1996, ss. 20-23.
10. *Europa fanatyków czy Europa agnostyków religijnych?*, „Res Humana” 4/1996, ss. 4-8.
11. *Peyotyzm*, „Wiedza i Życie” 6/1997.
12. *Nowe religie świata zachodniego*, „Wiedza i Życie” 10/1997.
13. *Nowe religie orientalne*, „Wiedza i Życie” 11/1997.
14. *Demokracja po polsku*, „Humaniora. Biuletyn” 6/1997.
15. *Nowe religie afrykańskie (1)*, „Wiedza i Życie” 1/1998.
16. *Nowe religie afrykańskie (2)*, „Wiedza i Życie” 2/1998.
17. *Dać i zyskać*, „Res Humana” 3/2000, ss. 33-36.

Artykułowe hasła encyklopedyczne

1. *Zarys encyklopedyczny religii*, pod red. Z. Drozdowicza, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1992:
 - Augustynizm*, ss. 34-39
 - Chrześcijaństwo*, ss. 64-70
 - Jansenizm*, ss. 143-145
 - Libertynizm*, ss. 186-188
 - Peyotyzm*, ss. 258-261
 - Religia*, ss. 279-283
 - Religioznawstwo*, ss. 287-291
 - Tradycjonalizm katolicki*, ss. 359-361.
2. *Encyklopedia Britannica*, edycja polska, Kurpisz, Poznań 1999 i dalsze:
 - Europa – religie*, t. 16, ss. 292-300
 - Filozofia*, t. 16, ss. 136-151
 - Historiozofia*, t. 16, ss. 171-172
 - Intelektualizm*, t. 17, ss. 330-331
 - Karolińskie reformy*, t. 19, ss. 422-423
 - Kartezjanizm*, t. 19, ss. 438-442
 - Katastrofizm*, t. 20, ss. 25-27
 - Kauzalizm*, t. 20, ss. 66
 - Kotakowski L.*, t. 20, ss. 446-447
 - Komunizm*, t. 21, ss. 56-66
 - Konceptualizm*, t. 21, ss. 73
 - Konkordat*, t. 21, ss. 110-111
 - Konserwatyzm*, t. 21, ss. 125-128
 - Konwencjonalizm*, t. 21, ss. 163-164
 - Kosmopolityzm*, t. 21, ss. 270
 - Kościół a państwo*, t. 21, ss. 306-311
 - Kotarbiński t.*, t. 21, ss. 325-326
 - Krytycyzm*, t. 22, ss. 26-28
 - Krzyżowe wyprawy*, t. 22, ss. 61-65
 - Kultowe ruchy*, t. 22, ss. 140-144
 - Lafargue P.*, t. 22, ss. 262
 - Liberalizm*, t. 23, ss. 189-193
 - Libertarianizm*, t. 23, ss. 197
 - Libertynizm*, t. 23, ss. 197-199
 - Materializm*, t. 25, ss. 392-396
 - Maritain J.*, t. 25, ss. 264-265
 - Mazdaizm*, t. 25, ss. 454-455

- Mesjanizm*, t. 26, ss. 163-165
Meslier, t. 26, ss. 165-166
Mistycyzm chrześcijański, t. 27, ss. 35-38
Naturalizm, t. 28, ss. 261-262
Natywizm, t. 28, ss. 263
Oświecenie, t. 30, ss. 358-368
Prakseologia, t. 34, ss. 252-253
Profetyzm, t. 34, ss. 41-411
Racjonalizm, t. 35, ss. 271-274
Renanowski ewolucjonizm, t. 36, ss. 98
Reizm, t. 36, ss. 55-56
Renouvier Ch., t. 36, ss. 116-117
Scientyzm, t. 38, ss. 329-331
Sekty, t. 38, ss. 394-400
Sensualizm, t. 38, ss. 442-444
Socjalizm, t. 40, ss. 30-33
Sorokin P.A., t. 40, ss. 126-127
Vanini, t. 40, ss. 436-437
Wolter, t. 41, ss. 91-92.
3. *Ilustrowana Encyklopedia Religii Świata* (pod red. Z. Drozdowicza), Kurpisz, Poznań 2002:
- Augustynizm*, ss. 62-63
Bahaizm, ss. 73-74
Bogowie filozofów, ss. 99-100
Cargo, ss. 132-133
Ekumenizm, ss. 213-214
Grecji starożytnej religie, ss. 251-253
Humanizm integralny, ss. 279-280
Khakizm, s. 352
Kimbangizm, ss. 353-354
Krysznaici, ss. 393-394
Nowe religie, ss. 478-488
Peyotyzm, ss. 500-501
Prehistoria religijności, ss. 514
Religia, ss. 531-533
Rodzimy Kościół Polski, ss. 539-540
Sekty, ss. 556-557
Vodu, ss. 630-631.

3. *Europa, Europa... Przewodnik encyklopedyczny po współczesnej Europie* (pod. red. Z. Drozdowicza), Kurpisz, Poznań 2004 i dalsze
- Tom 1:
- Ateizm*, s. 131
 - Chrześcijaństwo w warunkach komunizmu*, ss. 312-314
 - Egzystencjalizm chrześcijański*, ss. 319-320
 - Ekumenizm*, ss. 321-324
 - Humanizm integralny*, ss. 331-332
 - Irreligia*, s. 332
 - Kościół rzymskokatolicki wobec innych religii*, ss. 358-359
 - Kościół rzymskokatolicki wobec sekt*, s. 359
 - Medytacja Transcendentalna*, s. 375
 - New Age*, ss. 388-390
 - Personalizm chrześcijański*, s. 393
 - Religijność postmodernistyczna*, ss. 403-404
 - Religioznawstwo świeckie*, s. 404
 - Sekularyzacja*, s. 411
 - Satanizm*, s. 408.
- Tom 3:
- Europejski obszar szkolnictwa wyższego*, ss. 288-292
 - Profesorowie wyższych uczelni*, ss. 316-320
 - Egzystencjalizm*, ss. 364-366
 - Anarchizm*, ss. 422
 - Komunizm*, ss. 434-442
 - Konserwatyzm*, ss. 442-445
 - Liberalizm*, ss. 445-447
 - Socjalizm*, ss. 458-461.

Recenzje i komunikaty naukowe

1. *O niektórych przesłankach pracy organicznej Augusta Cieszkowskiego*, Wyd. PTPN, Sprawozdania 96/1979.
2. *Kartezjańskie normy poznawcze*, Wyd. PTPN, Sprawozdania 97-99/1979.
3. *O niektórych postaciach psychologizmu w historii filozofii*, Wyd. PTPN, Sprawozdania 97-99/1979.
4. *O religii fundamentalnie*, „Nowe Książki” 2/1998 (recenzja książki G. van der Leeuwa pt. *Fenomenologia religii*).
5. *Sztuka popularyzacji też może być sztuką* (recenzja książki M. Kosmana pt. *Ogniem i mieczem. Prawda i legenda*), „Humaniora. Biuletyn” 10/1999.

Artykuły publicystyczne

1. *Być czy nie być akademikiem?*, „Forum Akademickie” 2/1997.
2. *Nauka poza budżetem*, „Forum Akademickie” 10/1997.
3. *Tradycja humanistyczna*, „Forum Akademickie” 4/1998, ss. 25-27.
4. *Dekomunizacja uczelni*, „Forum Akademickie” 10/1998, ss. 30-32.
5. *Jeszcze raz o wieloletowości*, „Forum Akademickie” 5/2001, ss. 31-33.
6. *Akademicka akredytacja*, „Forum Akademickie” 11/2001, ss. 26-28.
7. *Komitet urzędników czy uczonych?*, „Forum Akademickie” 6/2001, ss. 30-32.
8. *Jesteśmy w Europie?*, „Forum Akademickie” 7-8/2001, ss. 34-35.
9. *Magnificus*, „Forum Akademickie” 2/2002, ss. 33-37.
10. *Rozmówki Akademickie*, „Forum Akademickie” 2/2005, ss. 28-30.
11. *Konwersacje*, „Forum Akademickie” 3/2005, ss. 29-31.
12. *Dyskusje*, „Forum Akademickie” 4/2005, ss. 32-34.
13. *Krytycy i krytykanci w nauce*, „Forum Akademickie” 2/2006, ss. 27-30.
14. *Kategoryzacja nauki*, „Forum Akademickie” 9/2006, ss. 21-23.
15. *Szkoły w nauce*, „Forum Akademickie” 2/2007, ss. 25-27.
16. *Poprawki do ustawy*, „Forum Akademickie” 5/2007, ss. 39-42.
17. *Unowocześnianie polskich uczelni*, „Forum Akademickie” 4/2008, ss. 41-43.
18. *Sztuka waloryzacji*, „Forum Akademickie” 12/2008, ss. 25-27.
19. *Dyskutujemy o reformie szkolnictwa*, „Forum Akademickie” 6/2009, ss. 27-29.
20. *Profesorskie „wakacje”*, „Forum Akademickie” 7/2010, ss. 40-42.
21. *Nadzieje na lepsze w szkolnictwie*, „Forum Akademickie” 3/2011, ss. 26-28.
22. *Odchudzić kadrowo uczelnie*, „Forum Akademickie” 7-8/2013, ss. 33-35.
23. *Rangowanie czasopism naukowych*, „Forum Akademickie” 2/2014, ss. 34-36.
24. *Wskaźniki doskonałości naukowej*, „Forum Akademickie” 1/2015, ss. 24-26.

opracowanie: Sławomir Sztajer